

TEMA 7 - FILOSOFIA POLÍTICA: DEMOCRÀCIA I CIUTADANIA

1 INTRODUCCIÓ

Tal com vam veure al tema 4 sobre la realitat personal, s'accepta de manera gairebé general que un dels elements consubstancials de l'ésser humà és la seva naturalesa social. És per això que Aristòtil va dir que l'ésser humà és un *animal polític* [*zoón politikón*]. Aquest caràcter social tindrà, però, especials repercussions, com veurem.

"L'ésser humà no pot trobar-se a si mateix, ni adonar-se de la seva individualitat, si no és a través del medi social. Igual que els animals, l'ésser humà se sotmet a les lleis de la societat, però, a més, té una participació activa a produir-les i un poder actiu per canviar les normes de la societat."

E. CASSIRER, *Antropologia filosòfica*

L'ètica, la qüestió tractada en l'anterior tema, com a reflexió sobre la regulació de la nostra conducta individual, ens aboca a la **filosofia política** o reflexió sobre les formes de la nostra convivència. En aquest sentit, es diu que si l'ètica es qüestiona *com he de viure*, la filosofia política, com a versió comunitària de l'ètica, es pregunta *com hem de conviure*.

En societat, convivint, s'exerceixen formes de poder; la filosofia política es pregunta, així, per l'origen i la legitimació del poder polític, així com també pels diferents models d'Estat. D'entre les diferents formes d'organització política que s'han donat al llarg de la història, posarem la mirada especialment sobre la democràcia.

Mirem, en primer lloc, però, la connexió que s'ha establert entre ètica i política, entre l'activitat política i els requisits morals.

2 LA CONNEXIÓ ENTRE MORAL I POLÍTICA

Com hem vist, ètica i política sembla que estan lligades en la mesura en que tracten de la regulació de la conducta individual, una, i de l'acció social, l'altra. Quina és, però, la visió que s'ha tingut al llarg de la història del pensament, de la connexió que hi ha entre moral i política? Sempre ha estat la mateixa?

En aquest sentit, convé diferenciar entre dos grans tradicions: una de més estesa, segons la qual la política ha de moure's dintre del marc ètic, del qual és una extensió, i una altra, segons la qual això no és ben bé així. Vegem-ho.

a) L'ancoratge ètic de la política

La mentalitat de la Grècia antiga, bressol del pensament filosòfic, va entendre en certa mesura la política com l'extensió de la racionalitat pràctica pròpia de la moral a l'àmbit de la *polis*¹. És el cas de **Plató** i **Aristòtil**, que van entendre que la finalitat de la política és la realització del Bé; en aquest cas, del Bé comú, ja que afectava a l'espai públic, a la *polis*.

"La finalitat de la política és el bé de l'ésser humà. Però, encara que el bé de l'individu i el de la *polis* siguin el mateix, és evident que serà molt més gran i més perfecte assolir i preservar el de la ciutat; perquè, certament, ja és desitjable procurar-lo per a un de sol, però és més bonic i diví per a tot un poble i per a les *polis*".

ARISTÒTIL, *Ètica a Nicòmac*, I, 2

A l'Edat Mitjana, amb les figures de **Sant Agustí** i **Sant Tomàs d'Aquino**, aquesta inextricable connexió entre ètica i política també era considerada bàsica. La filosofia política medieval entén que l'acció política està encaminada a la realització moral dels individus i, dintre del pensament cristià predominant, també a la realització espiritual. No s'entén, doncs, la política sinó orientada a la realització racional, moral i espiritual.

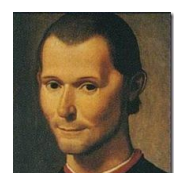
Com veurem a continuació, a l'època moderna hi ha pensadors que qüestionen aquesta interconnexió entre moral i política, però a l'època contemporània tornen a ser majoria els pensadors que continuen reclamant aquesta exigència de que l'acció política s'emmarqui dintre dels límits ètics.

"La política és l'art i la ciència d'organitzar la convivència social per a aconseguir la justícia i el bé comú. Amb aquest fi, la política organitza la convivència en societat mitjançant les lleis i les institucions".

José Antonio MARINA,

b) El caràcter amoral de la política

Com hem vist, per als grecs i els medievals, en general, no es pot plantejar la política al marge de la moral i de l'ètica. Al Renaixement, però, va sorgir una figura emblemàtica, **Maquiavel** (s. XVI), que va voler insistir en que, tot i les aspiracions ètiques que havien posat el pensament grec i medieval en la política, el cert és que si mirem, diu Maquiavel, el que en

¹ *Polis*: en la Grècia antiga feia referència a l'entitat política que regia la vida social: es podria traduir per *Ciutat-Estat* o *Regió-Estat*

realitat és la política (més que el que pensem que *hauria idealment de ser*), ens n'adonem que la política s'allunya notablement d'aquestes aspiracions ètiques. Aquesta visió *realista* de Maquiavel insisteix en que la política no és sinó l'art d'accedir i mantenir-se en poder (independentment dels mitjans utilitzats), de forma que l'ètica no és un requisit real de la política. És més, segons afirma Maquiavel a la seva obra *El príncep*, com que la política és l'art d'arribar i mantenir-se en poder, el *príncep* governant cal que aparenti ser moral (fa que els seus súbdits el tinguin en bona consideració), però en realitat ha d'actuar sense tenir en compte la moral (si no, no duraria gaire en el poder, que és l'objectiu de la política). En aquest sentit, doncs, per a Maquiavel la política no està sotmesa als límits de la moral, es, per dir-ho amb propietat, *amoral*². Ho repetim: aquesta és la concepció de l'acció política que Maquiavel va considerar *realista*, no la que considerava *ideal*.

"No cal que un príncep posseeixi totes les virtuts citades, però és indispensable que aparenti posseir-les. I fins i tot m'atreviré a dir això: que el tenir-les i practicar-les sempre és perjudicial, i l'aparentar tenir-les, útil. Està bé mostrar-se piadós, fidel, humà, recte i religiós, i així mateix ser-ho efectivament; però s'ha d'estar disposat a anar-se a l'altre extrem si això fos necessari. I ha de tenir-se present que un príncep, i sobretot un príncep nou, no pot observar totes les coses gràcies a les quals els homes són considerats bons, perquè, sovint, per conservar-se en el poder, es veu arrossegat a obrar contra la fe, la caritat, la humanitat i la religió. Cal, doncs, que tingui una intel·ligència capaç d'adaptar-se a totes les circumstàncies, i que, com he dit abans, no s'aparti del bé mentre pugui, però que, en cas de necessitat, no titubegi a entrar en el mal."

MAQUIAVEL, *El príncep*, XVII

Tanmateix, malgrat alguns autors com Maquiavel hagin posat de relleu que les realitzacions polítiques fàctiques no acostumen a tenir present els requisits ètics, no deixa de ser una aspiració de la racionalitat pràctica que l'acció política es mogui en el marc estricte de les exigències ètiques. Bona prova d'aquesta aspiració és la denúncia per part de la ciutadania de les pràctiques polítiques no ètiques i que ens ha portat a dotar-nos de mecanismes reguladors de *governança ètica* que estudiarem més endavant.

3 ORGANITZACIÓ POLÍTICA I ESTAT

Diuen els antropòlegs que les comunitats humanes inferiors a 150 integrants poden organitzar la seva convivència d'una manera comunitària informal, sense formes de poder polític. Excedit aquest nombre sembla que en totes les cultures apareix algun tipus de forma d'organització política formal.

3.1. Què és l'Estat?

El concepte *Estat* és un dels conceptes bàsics de la Filosofia política. Malgrat la dificultat d'establir una definició degut a les diferents formes d'Estats que s'han donat al llarg de la història, en general es podria dir que l'Estat és el *poder centralitzat (conjunt d'òrgans polítics, administratius i jurídics) que exerceix l'autoritat capacitada per a manar i prohibir amb recurs a la força*.

² Observi's que *amoral* no és estrictament sinònim d'*immoral*. Que la política sigui *amoral* vol dir que no té present la moralitat de les seves accions (poden ser-ho o no ser-ho), és a dir, no implica que necessàriament sigui *immoral* o actuï en contra de la moral.

Un dels filòsofs polítics i sociòlegs més destacats, **Max Weber** (ss. XIX i XX) va insistir en que l'essència de poder polític és aquest recurs a la força per garantir l'execució de les decisions, el que ell va anomenar *violència legítima*. En aquest sentit, va dir que l'Estat té el monopoli legítim de la violència.

"El qui fa política aspira al poder; al poder com a mitjà per a la consecució d'altres fins (idealistes o egoistes) o al poder «pel poder», per gaudir del sentiment de prestigi que confereix. L'Estat, com totes les associacions polítiques que històricament l'han precedit, és una relació de dominació d'éssers humans sobre éssers humans, que se sosté per mitjà de la violència legítima (és a dir, d'aquella que és vista com a tal). Per subsistir necessita, per tant, que els dominats acatin l'autoritat que pretenen tenir els qui en aquest moment dominen."

"Cal concebre l'Estat contemporani com una comunitat humana que, dins d'un determinat territori, reivindica amb èxit per a si mateix el monopoli de la violència física legítima"

MAX WEBER, *El polític i el científic*

3.2. És necessari l'Estat?

Al llarg de la història del pensament, s'ha produït un ric debat al voltant de si l'Estat com a institució política és una necessitat inqüestionable, de forma que no podríem viure sense ell o, ans al contrari, és un producte repressiu del qual cal alliberar-se per tal de realitzar les potencialitat humanes. Les principals teories al respecte són les següents:

3.2.1. Teories que avalen la conveniència i necessitat de l'Estat

En general pot dir-se que la gran majoria de les teories filosòfiques que s'han plantejat aquest qüestió han conclòs que l'ésser humà no pot desenvolupar la seva vida social sinó amb la regulació d'un Estat. Hi ha, però, dos vessants en aquesta reivindicació de la necessitat d'un Estat: d'una banda, les concepcions que mantenen que l'Estat és una necessitat natural i orgànica de les societats i, d'altra banda, les concepcions que afirmen que l'Estat no és una entitat natural i orgànica, sinó fruit d'un acord (i, per tant, artificios) per tal de garantir la nostra convivència en harmonia.

a. Teories organicistes: l'Estat com a entitat natural i necessària.

Segons aquestes teories l'Estat és una necessitat natural i orgànica de les societats. En cert sentit, l'Estat és una entitat intrínseca a la natura social humana i aquesta és la seva principal justificació. Els principals representants d'aquesta visió són:

- **Aristòtil** (s. IV aC): Aristòtil va ser el primer en insistir que l'ésser humà, en estar dotat de llenguatge, és un animal social per naturalesa i que sense viure en la *polis* no podria arribar a desenvolupar les seves capacitats naturals. D'aquesta manera no té sentit plantejar-se si es pot viure al marge de l'organització política.

“És evident que la polis és una cosa natural, i que l'ésser humà és, per naturalesa un animal social. [...] La polis és anterior a l'individu perquè aquest —ja que separat no es basta a si mateix— és semblant a la part en relació amb el tot”

ARISTÒTIL, *Política*, I, 2

- **Sant Tomàs d'Aquino** (s. XIII): seguint les concepcions d'Aristòtil, interpretades sota un punt de vista cristià, Sant Tomàs d'Aquino afirma també que només en el marc de l'Estat l'ésser humà pot realitzar la seva aspiració natural al bé comú.

“De la mateixa manera que l'organisme humà és regit per un membre principal —ja sigui el cor o el cap—, és necessari que en la multitud hi hagi quelcom que la governi o la dirigeixi”

Sant Tomàs d'AQUINO, *Sobre el govern dels prínceps*, 1

- **Hegel** (s. XIX): per a Hegel l'Estat encarna la realitat suprema humana, l'aspiració natural a la universalitat, a una comunitat lliure d'éssers humans regits per la raó. Sense Estat l'individu no existeix com a individu pròpiament humà.

“Només en l'Estat té l'ésser humà una existència racional. [...] L'ésser humà deu tot el que és a l'Estat. Només en aquest té la seva essència. Tot el valor que l'ésser humà té, tota la seva realitat espiritual la té mitjançant l'Estat.”

G.W.F. HEGEL, *Lliçons sobre la filosofia de la història universal*

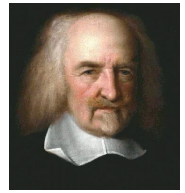
b. Teories contractualistes: l'Estat com a fruit d'un pacte necessari per a la convivència

Segons aquestes teories l'Estat no és una entitat natural i orgànica, com deien els anteriors autors, sinó fruit d'un acord (i, per tant, artificio), d'un pacte o **contracte** (d'aquí que es diguin **contractualistes**) per tal de garantir la nostra convivència en harmonia. Dintre d'aquestes teories podríem distingir dos tipus de contractualisme: el clàssic i el neocontractualisme contemporani.

b1. El contractualisme clàssic

El contractualisme clàssic (ss. XVII i XVIII), que té els seus antecedents en algunes doctrines polítiques de l'Antiguitat grega (sofistes i Epicur, principalment) intenta explicar el sorgiment de la necessitat de l'Estat a través d'un esquema comú: una situació primigènia d'**estat de naturalesa** (existència humana sense cap regulació política), un **pacte o contracte social** pel qual els individus cedeixen els seus drets a l'Estat per tal de garantir la subsistència harmònica, i un **estat civil o polític** resultant del pacte, en el qual l'Estat regula la vida pública en un sentit o en un altre. Aquests són els seus principals representants:

- **Thomas Hobbes** (s. XVII): Hobbes creu que en un estat de naturalesa, abans de la constitució de la vida social i política els éssers humans estarien abocats a una *guerra de tots contra tots*, en la qual la vida és inhòspita i plena de perills —“l’home és un llop per a l’home”—. Només podrien sortir d’aquesta perillosa situació mitjançant un pacte social pel qual els individus, en pro de garantir la pau social i l’absència de conflictes, acaben cedint tots els seus drets al sobirà. D’aquesta manera, la proposta política de Hobbes passa per un Estat absolutista³.

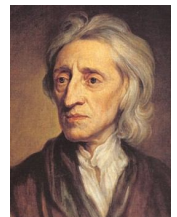

“Resulta evident que durant el temps en què els humans viuen sense un poder comú que els mantingui intimidats, es troben en la situació que es denomina guerra, i aquesta guerra és de cada home contra la resta. Tot allò que és conseqüència d’un temps de guerra, on cada home és enemic de l’altre, és igualment conseqüència del temps en el qual els homes viuen sense cap altra seguretat que la que els proporcionen les seves pròpies forces i la seva inventiva.

En aquesta situació no hi ha cap lloc per al treball, perquè el seu fruit és insegur i, per tant, no hi ha cap cultiu de la terra, ni navegació, ni ús de les mercaderies que poden ser importades per mar, ni construcció còmoda, ni instruments o eines per moure’s i per eliminar les coses que requereixen molta força; cap coneixement de la faç de la terra; cap còmput del temps; cap art; ni lletres; ni cap vida social i, el pitjor de tot, el temor constant i el perill de la mort violenta, la vida de l’home solitària, pobre, aspra, brutal i curta.”

Thomas HOBBS, *Leviathan*

- **John Locke** (s. XVII): Encara que John Locke és també contractualista, els seu plantejament és ben diferent. Locke parteix d’una concepció en la qual, en l’estat de naturalesa ja regeix una certa llei natural que porta als humans a reconèixer els altres com a lliures i independents i amb drets inviolables, com ara el dret a la vida o a la propietat. Per a Locke l’Estat naixeria com a fruit d’un pacte basat en la voluntat dels individus per a assegurar i garantir —cosa que no sempre passa quan no hi ha Estat— el gaudi dels seus drets. En aquest cas, a diferència del que passava en Hobbes, no hi ha cessió de drets a l’Estat, sinó una renúncia a legislar i castigar personalment, que se cedeix a l’Estat. La proposta lockeana és liberal: els individus conserven la majoria dels seus drets i el poder del governant és revocable en funció de si garanteix l’exercici dels drets ciutadans.

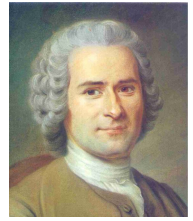

“Per ser els éssers humans lliures, iguals i independents tots per naturalesa, cap d’ells pot ser tret d’aquest estat i sotmès al poder polític d’un altre sense el seu propi consentiment. L’única manera que algú té de despullar-se de la seva llibertat natural i sotmetre-la als límits de la societat civil, és acordar amb altres unir-se i associar-se en una comunitat per viure còmodament, amb seguretat i agradablement uns al costat dels altres, en el gaudi tranquil de les seves propietats i amb gran seguretat enfront del que no pertany a ella.”

John LOCKE, *Segon tractat sobre el govern civil*, 8, 95

³ Cal tenir present que en el fons d’aquest contractualisme legitimador de l’absolutisme (que va sorprendre fins i tot als monarques anglesos de l’època) està la situació de por generada pels continus conflictes i guerres civils que li va tocar viure. Hobbes, que va néixer prematurament pel terror que va causar a la seva mare la notícia que s’aproximava l’*Armada Invencible* espanyola, comenta en la seva autobiografia que la seva mare va tenir bessons: la por i ell. Aquesta anècdota expressa gràficament l’obsessió que va tenir durant tota la seva vida per la inseguretat i la por als esdeveniments polítics de l’Anglaterra de la seva època i que van condicionar el seu pensament polític en el qual no dubta a sacrificar la llibertat en ares de la seguretat i la pau.

- **Jean-Jacques Rousseau** (s. XVIII): Rousseau té una concepció, a diferència de Hobbes, positiva de l'ésser humà en estat de naturalesa, és a dir, sense viure en societat: és un ésser pacífic i bondadós, amb un sa egoisme compatible amb la compassió (mite del "bon salvatge"). Però l'escassetat de recursos porta al fet que uns s'apropriïn dels béns, s'iniciï la propietat privada i es generin les desigualtats i la dominació. Per sortir d'aquesta situació és necessari un *contracte social* pel qual es genera la societat civil, on el ciutadà converteix els seus drets naturals en civils i l'assemblea sobirana regeix la societat per la *voluntat general* a la recerca del bé comú. D'aquesta voluntat general emanaria la llei, en un règim d'igualtat i justícia, amb una veritable i autèntica democràcia.

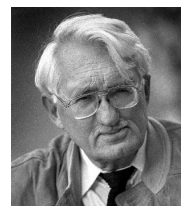
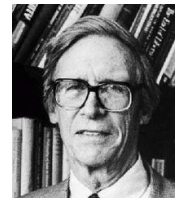
"Mitjançant el pacte social hem donat existència i vida al cos polític [...]. En l'estat de naturalesa, en què tot és comú, gens dec a qui gens he promès; no reconec que sigui d'un altre sinó allò que m'és inútil. No passa el mateix en l'estat civil, en què tots els drets estan fixats per llei."

Jean-Jacques ROUSSEAU, El contracte social, II, 6

b2. El neocontractualisme contemporani

A diferència del que passa amb el contractualisme clàssic modern, que entén el pacte o contracte social com una figura semihistòrica, el neocontractualisme contemporani fa referència també a la necessitat d'un pacte no tant com origen de l'Estat, sinó a un pacte de caire racional que hauria d'atorgar legitimitat a un Estat que aspirés a ser just. Les principals teories neocontractualistes són les següents:

- **John Rawls** (s. XX): J. Rawls insisteix en què, més enllà dels tipus d'Estats en què vivim, un Estat que aspirés a ser just, hauria de respectar un pacte o un contracte hipotètic fonamentat plenament en principis de justícia. Per tal d'establir aquests principis, Rawls manté que si partíssim d'una *posició original* on no sabéssim (*vel de la ignorància*) quin tipus de característiques biològiques ni altres condicionants tindríem (sexe, raça, situació econòmica, aptituds naturals, etc.), establiríem uns principis bàsics de justícia social que contrarestarien aquestes característiques amb els principis de llibertat i igualtat. D'aquesta manera, aquest pacte permetria una vida de justícia i igualtat per a totes les persones, independentment de la seva condició natural de pertinença, que no depèn normalment dels mèrits personals.

3.2.2. Teories que avalen la conveniència d'acabar amb l'Estat

Malgrat que ja alguns pensadors de l'antiga Grècia, com ara alguns sofistes, havien proposat la conveniència de viure sense Estat, van ser filòsofs del segle XIX, com els anarquistes i els marxistes, els que van defensar el caràcter inadequat de l'Estat como a forma d'assegurar la convivència.

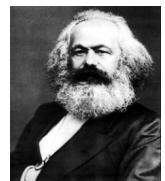
- **Anarquisme:** l'Estat, per als anarquistes com Bakunin, es converteix sempre en un instrument d'opressió de la classe social dominant. Fins i tot encara que proclami formalment la igualtat i la llibertat, l'Estat acaba convertint-se inexorablement en el domini d'una elit sobre la majoria; acaba generant desigualtat i opressió. Per això cal propugnar la seva desaparició i substituir-lo per la lliure associació d'individus en confederacions assembleàries i igualitàries.

"L'Estat vol dir la dominació, i tota dominació suposa la submissió de les masses i, en conseqüència, la seva explotació en benefici d'una minoria governant qualsevol".

Mikhaïl BAKUNIN, *L'Estat i l'anarquia*

- **Marxisme:** tot i compartir la visió de l'Estat amb l'anarquisme, el marxisme clàssic entén que l'Estat ha de ser utilitzat com a mitjà per a la seva pròpia extinció. Segons **Marx**, l'Estat, tal com s'ha donat en les seves formes històriques, s'ha acabat convertint sempre en un instrument d'opressió de la classe social dominant sobre la classe social dominada (siguin els esclaus, els serfs o els proletaris). La forma d'acabar amb aquesta situació és passar per una revolució comunista on de forma transitòria la classe oprimida, el proletariat, s'erigeixi en Estat (*Dictadura del proletariat*) per tal de prendre mesures que afavoreixin l'extinció de tota forma d'Estat i implantin una societat comunista de lliures productors associats.

"El proletariat s'apodera del poder de l'Estat i transforma, evidentment, els mitjans de producció en propietat de l'Estat. D'aquesta manera es destrueix ell mateix com a proletariat, suprimeix totes les diferències i antagonisme de classe i també l'Estat com a Estat. La societat que es movia en els antagonismes de classe tenia necessitat de l'Estat, és a dir, d'una organització de la classe explotadora de cada època. [...] Arribant, però, el proletariat a ser el representant efectiu de la societat sencera, es fa superflu [...]. Ja no s'ha de reprimir res, i deixa de ser necessari un poder especial de repressió, és a dir, l'Estat."

Friedrich ENGELS, *Anti-Dühring*, III, 2

3.3. L'Estat en la història

Si fem una ullada a la història de la humanitat podem comprovar com la nostra forma actual d'organització política a Occident, la democràcia, ha estat una excepció, una forma molt poc freqüent. En la major part de la història i en la major part dels països, el sistema de govern no han comptat amb la participació, encara que sigui per mera representativitat, de la població governada. Govers en mans de monarques, de nobles, de militars, d'oligarques, de tirans que no han tingut present de forma integrada formalment l'opinió dels governats, han estat, sense dubte, els més freqüents.

En l'últim segle la situació, però, ha canviat notablement. I en les últimes dècades ho està fent d'una manera més intensa. Segons l'observatori internacional *Freedom House* al 2003, un 75% dels 192 països reconeguts tenien algun tipus de govern democràtic

—encara que alguns amb mancances conegudes—. Tan sols una trentena d'anys abans, al 1973, el percentatge era només del 57 % dels països (el nostre, per exemple, era un règim dictatorial no democràtic). Un segle abans el percentatge era molt petit.

Convé, per tal de no perdre la perspectiva i poder reflexionar amb fonament, parar esment, encara que sigui de forma sintètica i succinta, en algunes de les principals estructures polítiques que s'han presentat al llarg de la història:

- **Formes preestats:** es tracta de formes de regulació de la convivència sense organització jurídica organitzada, ja sigui amb un cap polític o sense cap polític, pròpies d'algunes societats primitives.
- **Imperis d'Orient Pròxim:** es donen fonamentalment entre l'any 4.000 i el s. VI aC. en Assíria, Mesopotàmia, Egipte i Pèrsia. En aquests imperis, les estructures polítiques tenen un caràcter absolut i personal. El sobirà era revestit de caràcters divins i eren propietaris de l'Estat. Els individus sota la seva sobirania eren súbdits sense drets.
- **L'Estat a Grècia i Roma** (ss. VI aC – V):
 - A **Grècia**, a més de sistemes polítics tirànics, oligàrquics i militars, sorgeix com a novetat **la democràcia atenenca**, un sistema on els ciutadans⁴ participaven de forma activa i directa en les decisions polítiques i en les tasques governamentals, encara que no hi havia sufragi universal ni altres requisits essencials de les nostres democràcies.
 - **Roma** va generar una forma política, **la República** (després de la monarquia i abans de l'imperi), on de forma parcial alguns ciutadans (essencialment el patriciat) podien participar en els afers públics. Va generar part de l'estructura jurídica vigent posteriorment.
- Els **Estats feudals medievals** (ss. IX-XV) estan fonamentats en el poder fragmentat de senyors feudals (nobles) en el seu territori, que podien tenir relacions de vassallatge amb reis. Es caracteritzen per una relació de poder absoluta respecte els súbdits.
- Els **Estats monàrquics moderns** (ss. XV - XVIII) sorgeixen amb l'aparició dels primers Estats-Nació, independitzats del poder del Papa i de l'Emperador, aglutinant fragmentacions territorials i dotant-se d'exèrcits propis i administracions burocràtiques unitàries. S'han donat diferents formes d'Estats en aquest sentit:
 - **Monarquies autoritàries** (ss. XV - XVI), com les dels Reis Catòlics a Espanya o la dinastia Tudor a Anglaterra, que van intentar la unificació territorial per sobre de la dispersió feudal. Encara mantenen una certa dependència de les Corts i admeten particularismes.
 - **Monarquies absolutes** (ss. XVII - XVIII), com les dels Borbons a França i els Àustries a Espanya, on el sobirà posseeix un poder absolut sobre els súbdits, concentra totes les esferes de poder (no hi ha cap divisió de poders) i no es reconeixen drets fonamentals a la població.
 - **Despotisme il·lustrat** (s. XVIII), com els de Caterina II a Rússia, Frederic II a Prússia o Carles III a Espanya. Es tracta de monarques amb poder absolut, però

⁴ Tinguem present, però, que en aquesta democràcia directa, ni dones, ni esclaus, ni metecs o immigrants, ni homes amb pocs recursos tenien dret a vot, de forma que es calcula que només un 10% de la població real atenenca eren considerats *ciutadans*.

envoltats d'una elit d'intel·lectuals, amb la finalitat de promoure el progrés i el benestar del poble (d'aquí el lema "tot per al poble, però sense el poble").

- **Primeres democràcies** (s. XIX). Els ideals de la Il·lustració van portar a la pràctica idees d'igualtat i democràtiques a partir de la Constitució de Virgínia (1.776), de la Declaració de la Independència de EEUU (1.776) i de la Revolució Francesa (1.789). Es tracta d'una forma d'organització política nova (fins i tot respecte la democràcia atenenca), amb els següents components:
 - Participació directa o indirecta dels ciutadans, independentment del seu posicionament social⁵.
 - Limitació del poder per lleis positives.
 - Al servei de la ciutadania.
 - Respecte de drets i llibertats bàsics de la ciutadania.
 - Divisió de poders: legislatiu, executiu i judicial.
- **Estats totalitaris** (s. XX). Tot i que la formes polítiques democràtiques es van anar estenent progressivament, al segle XX van sorgir tipus d'organització estatal no democràtiques lligades a certes ideologies, com ara el nazisme, el feixisme, el comunisme stalinista. La Segona Guerra Mundial va acabar amb ells o va iniciar el seu declivi. Comparteixen certs trets:
 - Unipartidisme: només s'admet un partit.
 - Anul·lació de les llibertats individuals en pro del projecte col·lectiu.
 - Imposició d'una ideologia uniforme en el teixit social.
 - Estat policial que controla aspectes de la vida privada de la ciutadania.
- **Estats democràtics de Dret o Estats constitucionals democràtics** (s. XX-XXI). Després de la Segona Guerra Mundial es va anar estenent de forma progressiva un tipus d'Estat democràtic, que incorporava certs elements complementaris a les primeres democràcies del segle XIX, com ara la
 - **Sobirania popular**: el poder deriva del poble, encara que sigui per representació.
 - **Universalitat del sufragi** (independentment del sexe i la condició social): totes les persones tenen garantit, en condicions d'igualtat i llibertat, el dret a vot a partir de la majoria d'edat.
 - **Sistema de partits**: els partits representen les diferents opcions o tendències socials.
 - **Una Constitució** o Carta Magna (*Ilei de lleis*) que garanteix que qualsevol que sigui el govern escollit pel poble no pot sobrepassar certs marges⁶.

⁵ Tot i això, encara no es pot parlar de sufragi universal en la mesura que les dones no tenien accés al vot i en alguns casos en els primers moments el vot era censatari, és a dir, la població amb menys recursos no tenia dret a vot.

⁶ Encara que, com es sabut, Adolf Hitler va assolir el poder en unes votacions democràtiques, el seu tarannà totalitari, entre d'altres qüestions, va quedar palès quan va anul·lar la Constitució vigent. Avui dia entenem que les decisions polítiques no són democràtiques plenament només per sortir de les majories: han de respectar també un cert marc legal que les legítimi. En aquest sentit, es pot dir que una democràcia no es només un mètode de presa de decisions per majoria, sinó també un conjunt de principis polítics, com el respecte de certs drets i llibertats civils. Una decisió de la majoria que no respecti aquests drets, no pot considerar-se plenament *democràtica*.

- **Imperi de la llei:** la llei regeix els àmbits de la vida pública, com a expressió de la voluntat general fonamentada en la lliure participació i representació de la ciutadania.
- **Divisió formal i funcional de poders** (legislatiu, executiu i judicial) que eviti una concentració de poder (autoritarisme). El poder legislatiu, que s'expressa en la Constitució i en la legislació generada pel Parlament, regula l'activitat del govern (poder executiu) sota la supervisió d'un poder judicial diferenciat.
- **Fiscalització de l'Administració:** tots els òrgans institucionals de l'Estat han d'estar sotmesos a la legalitat vigent amb suficient control judicial, sense immunitat jurisdiccional (els governants també estan sotmesos a la llei). Ha d'existir la prohibició de l'arbitrarietat i el respecte estricte per part del funcionariat i les persones representants de l'Estat. Les institucions públiques han d'estar al servei de l'Estat i no d'un partit polític.
- **Respecte constitucional als drets i llibertats fonamentals⁷, inclosos els de les minories⁸:** garantia jurídico-formal i efectiva realització material dels drets civils, polítics i jurídics, amb les corresponents garanties jurídiques, penals i processals.

Si hi ha alguna cosa que l'Estat constitucional democràtic no pot tolerar és que jurídicament es configuren distintes categories d'individus jeràrquicament ordenats. Fou precisament per evitar-ho que es va inventar el concepte de *ciutadania*, que suposa l'equiparació jurídica de tots els individus, independentment de les seves diferències individuals. Aquesta regla no admet excepció. Però, a més, l'Estat constitucional democràtic exigeix que les seves decisions i accions es reconduïxin permanentment d'acord amb allò que els ciutadans esmentats, bé sigui directament, bé a través dels seus representants, decideixin. Per això l'Estat constitucional democràtic és, abans de tot, una forma d'organització política formalment igualitària i representativa.

Javier PÉREZ ROYO, *El País*, 11 de setembre de 1997

- **L'Estat democràtic i social de Dret.** A diferència dels anteriors, els anomenats *Estats democràtics i socials de Dret*, es proposen garantir no només els drets civils i polítics, sinó també els drets socials i econòmics⁹. El fonament d'aquests tipus d'Estat rau en la creença que només si hi ha certes condicions d'igualtat econòmica i social es pot parlar plenament d'igualtat política. Aquest tipus d'Estat són la base del que s'anomena "Estat del benestar", en la mesura que garanteix l'accés de tots els ciutadans al bens bàsics:
 - Assistència sanitària
 - Educació i cultura
 - Treball
 - Habitatge

⁷ A diferència d'algunes de les primeres democràcies, que no recollien expressament tots aquest drets, l'Estat democràtic de Dret recull normativament el que s'anomena **drets humans de primera generació**, que afecten als **drets civils** (dret a la vida i a la integritat física i moral, a la llibertat de pensament, de consciència, d'expressió i de reunió, etc.) i als **drets polítics** (dret a participar en l'organització estatal, a escollir i ser escollit, a agrupar-se políticament, etc.). Aquests drets es troben recollits en els articles 3-21 de la Declaració Universal dels Drets Humans de 1.948, encara que prèviament havien estat assumits per algunes democràcies més avançades.

⁸ El que no pot passar en un Estat democràtic de Dret és que la regla de les majories suposi la dictadura de les majories sense respectar els drets legítims d'aquells que no en formen part, és a dir, de les minories.

⁹ En aquest sentit, es diu que l'Estat democràtic i social de Dret pren mesures per portar a la pràctica els que s'anomenen **drets humans de segona generació**, és a dir, els drets socials, econòmics i culturals (dret a l'alimentació suficient, a l'habitatge digne, a la cultura, a la salut, a la jubilació, al treball, a un salari just i equitatiu, al descans, a la protecció contra l'atur, a l'educació, a participar en l'activitat cultural i beneficiar-se de la investigació científica, etc.) que van ser recollits en els articles 22-27 de la Declaració Universal dels Drets Humans de 1.948, fruit de les propostes dels moviments socialistes i humanistes.

- Seguretat social
- Pensions

“Si no hi ha menjar quan es té gana, si no hi ha medicaments quan s'està malalt, si hi ha ignorància i no es respecten els drets elementals de les persones, la democràcia és una closca buida, encara que els ciutadans votin i tinguin parlament. “

Nelson MANDELA, *Discurs pronunciat en la Cimera del Mercosur, Ushuaia, 1998*

3.4. Principals concepcions polítiques

Al llarg de la història del pensament s'han proposat diferents formes de regulació política. Aquí presentem les més significatives, tot i que dintre d'una mateixa posició s'observen graus diferents i, de vegades, alguna posició pot estar molt a prop d'una altra depenent de les interpretacions i dels matisos.

- Autoritarisme / Absolutisme.** Sistema polític segons el qual el sobirà (L'Estat) té un poder no limitat per cap altre institució (Parlament, Assemblea, etc). No reconeix ciutadans, sinó súbdits, als quals no garanteix els drets bàsics. Han estat defensors d'aquesta forma de govern Jean Bodin (s. XVI) i Thomas Hobbes (s. XVII), entre d'altres.
- Anarquisme.** Sistema polític on l'individu és un valor suprem i no s'accepta el poder de l'Estat per sobre de la decisió dels individus. Predica, així, la desaparició de l'Estat. En ser una concepció tan genèrica ha donat lloc a dues propostes de color polític molt diferent:
 - **L'anarquisme tradicional o d'esquerres** (de vegades també anomenat *socialisme llibertari*), que denuncia el caràcter opressor de l'Estat i qualsevol autoritat política. Proposa, en comptes de l'Estat, l'assemblearisme i la democràcia de base. Comparteix amb el comunisme la supressió de la propietat privada i la maximització de la igualtat. Els seu principals defensors són Proudhon, Bakunin i Kropotkin al s. XIX, o Malatesta al ss. XX. Alguns sectors de l'actual moviment *okupa* s'inspiren en aquesta concepció.
 - **L'anarcocapitalisme** o anarquisme de dretes, d'arrel anglosaxona —i forma extrema d'ultraliberalisme—, que reivindica de forma radical la total llibertat de l'individu i els seu dret maximitzat a la propietat privada (no accepta cap mena d'impost ni restricció) enfront de l'Estat. Defensa el mercat lliure sense cap restricció estatal i proposa la privatització de les funcions de l'Estat. El seu principal defensor és el nordamericà Murray Rothbard (s. XX). Alguns partits ultradretans anglosaxons s'inspiren en aquesta doctrina.
- Liberalisme**¹⁰. Doctrina política que maximitza les llibertats i els drets individuals, com la propietat privada. A diferència de l'anarquisme, creu que l'Estat és necessari com a garant d'aquestes llibertats i drets individuals, però que no ha de regular altres aspectes de la vida privada de la ciutadania. En apel·lar a la salvaguarda de

¹⁰ Convé no confondre el liberalisme polític de què estem parlant amb el **liberalisme econòmic** de Adam Smith, ja que no són el mateix. Mentre que Adam Smith predica la desaparició de l'Estat i la preponderància del mercat com a mecanisme de coordinació social, alguns **liberals polítics**, com Mill o Rawls, entenen que l'Estat és un instrument necessari per a la justícia social, tot i que insisteixen en limitar l'acció de l'Estat en quant a la llibertat dels individus per seguir les pròpies preferències en els assumptes concernents a la vida privada.

les llibertats individuals tendeix a limitar l'acció de l'Estat al mínim imprescindible (jutjats, defensa nacional, seguretat ciutadana, etc.). Entre el parell de principis "llibertat i igualtat", el liberalisme es decanta pel principi de la llibertat, especialment de la llibertat individual. La igualtat l'entén aquí bàsicament com a igualtat d'oportunitats, més que com a igualtat material. Malgrat tots els liberals comparteixen la defensa integral de les llibertats individuals, podem observar diferents graus:

- **Liberalisme radical o propietarista** —molt proper a l'anarcocapitalisme o anarquisme de dretes—, que manté que l'Estat s'ha de limitar a garantir la propietat privada, regulant només la defensa nacional i l'ordre públic. El seu principal representant a l'actualitat és Robert Nozick (s. XX). El partit republicà als EEUU o els *torys* anglesos s'inspiren en aquesta concepció.
 - **Liberalisme solidarista** —molt proper a la socialdemocràcia—, manté que el respecte de les llibertats i de la propietat privada ha de fer-se compatible amb la tendència a l'equitat social, regulant, mitjançant l'Estat i els impostos —a diferència del liberalisme propietarista— certes desigualtats que pertorben la justícia social i posen en perill el bé comú. Els seus principals representants són John Stuart Mill (s. XIX) i John Rawls (s. XX). El partit demòcrata als EEUU s'inspira en aquesta concepció.
- d. **Socialdemocràcia.** A diferència del liberalisme, la socialdemocràcia cerca la igualtat social no només en drets civils, sinó també en drets econòmics i socials (que cada persona disposi d'unes condicions bàsiques assegurades) dintre del respecte als sistemes democràtics i la no violació del dret a la propietat privada. Aposta per les reformes com a sistema de canvi social, rebutjant la revolució. Intenta establir un equilibri entre el parell de principis "llibertat i igualtat". Proposa la subordinació del mercat a les necessitats socials mitjançant la intervenció de l'Estat a partir d'impostos progressius en la redistribució dels bens socials, com ara l'educació i la sanitat. Podem parlar de dos orientacions de la socialdemocràcia:
- **Socialdemocràcia clàssica** —molt propera al liberalisme solidarista, encara que apostant més per la igualtat social—. Els seus principals representants són Ferdinand Lassalle (s. XIX), Eduard Bernstein (ss. XIX i XX) i Willy Brandt (s. XX). Els partits socialistes europeus, en general, s'inspiren en aquesta concepció.
 - **Socialdemocràcia radical:** —molt propera al comunisme democràtic— pretén apurar al màxim les possibilitats igualitaristes del sistema democràtic, tot respectant les llibertats individuals. Parteix del supòsit que, sense determinades condicions d'igualtat social i econòmica, no es pot fer efectiu l'exercici de la llibertat. La diferència amb la socialdemocràcia clàssica és de grau (proposa una més gran progressivitat dels impostos, el foment del cooperativisme i la nacionalització de certes empreses estratègiques, així com una major importància del sistema públic educatiu i sanitari, etc. per tal de reduir les desigualtats socials i garantir l'accés als ben bàsics a la totalitat de la ciutadania). El seu principal representant a l'actualitat és el filòsof Jürgen Habermas (ss. XX i XXI), Michael Walzer (ss. XX i XXI) i, més a prop nostre, la filòsofa Adela Cortina (ss. XX i XXI).

e. **Comunisme**. Entre el parell de principis “llibertat i igualtat”, el comunisme es decanta pel principi de la igualtat. Proposa aconseguir la igualtat social plena mitjançant la col·lectivització dels mitjans de producció. Cerca la desaparició de la propietat privada d'aquests mitjans, en la mesura que considera que són la principal causa de les desigualtats. A diferència de l'anarquisme d'esquerres entén que l'Estat té un paper clau (encara que teòricament temporal) en la redistribució de la riquesa. A diferència de la socialdemocràcia no creu en la inviolabilitat del dret a la propietat privada ni en la necessitat de respectar certs drets individuals.

- **Comunisme democràtic**. Comparteix els objectius igualitaristes proposats per Marx, encara que considera que s'han d'aconseguir respectant les regles de joc democràtiques i renunciant a una revolució violenta. Enrico Berlinguer (s. XX) va ser el principal representant d'aquesta concepció. Els partits comunistes europeus actuals s'inspiren en aquesta concepció.
- **Comunisme revolucionari clàssic**. D'acord a les tesis de Marx (s. XIX) i Lenin (s. XX) considera que la igualtat social només es pot aconseguir amb la desaparició del sistema capitalista i la democràcia burgesa mitjançant un revolució que instauri una dictadura del proletariat que acabi per suprimir la propietat privada dels mitjans productius.

4 DEMOCRÀCIA I LEGITIMITAT

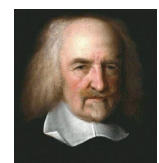
Com hem vist, la democràcia és la forma de govern majoritària actualment en el món. És probable que gran part de vosaltres sempre hàgiu viscut en un sistema democràtic. Però, com també sabreu, no sempre ha estat així i, en bona mesura, es pot dir que la democràcia ha estat una fita que ha suposat molts sacrificis al llarg de la història. Moltes de les persones mortes durant aquest segle en guerra o per la repressió (i en són milions) ho han estat en defensa de la democràcia.

Malgrat això, al llarg de la història hi ha hagut filòsofs que han pensat que el sistema democràtic no era adequat.

4.1. Algunes raons dels crítics de la democràcia

Dos dels pensadors que han fet en el passat reflexions crítiques respecte del sistema democràtic han estat els següents:

- **Plató** (ss. V-IV aC) va rebutjar, a la Grècia antiga, la democràcia per considerar que no era un bon sistema per aconseguir el bé comú. Segons Plató, un sistema en el qual no governin els que estan més preparats, sinó aquells que han estat escollits per la majoria (sense cap qualificació especial) no pot ser un sistema racionalment desitjable¹¹.
- Thomas **Hobbes** (s. XVII) va viure, com hem vist, en una època convulsa de guerra civil, va defensar la necessitat de fórmules de govern autoritàries i no democràtiques. Pensava que només si el poder recau en un sobirà amb tots els poders es podran evitar les

¹¹ Val a dir que Plató va tenir una experiència dolorosa en veure com el seu mestre Sòcrates va ser condemnat a mort en la democràcia atenenca per una votació regida per la regla democràtica de la majoria per part de persones no gaire capacitades per jutjar-lo i influenciades per persones amb intencions ocultes.

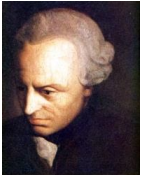
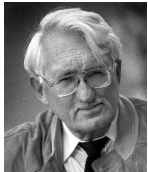
lluites internes i així aconseguir la pau social. El fi (la pau social i l'ordre) justifica els mitjans (limitació de les llibertats individuals i anul·lació de la participació en la presa de posicions. Un sistema de presa de decisions democràtic no és suficientment efectiu ni eficient per assegurar l'ordre social.

4.2. Les raons de la democràcia sobre els autoritarismes

Ningú no diu que la democràcia sigui perfecta o omniscient. De fet, s'ha dit que és la pitjor de les formes de govern... si s'exclouen totes les que s'han provat al llarg del temps.

Winston CHURCHILL

Que la democràcia sigui un sistema on no sempre es prenguin les decisions més adequades (tal com ho farien el més competents), com deia Plató, o que sigui un sistema lent en la presa de decisions i no maximitzi l'eficàcia per sobre d'altres aspectes, com assenyalava Hobbes, són dues raons que, tot i tenir el seu pes, a d'altres filòsofs i filòsofes els han semblat clarament insuficients. És el cas, entre d'altres, de Immanuel Kant, John Stuart Mill, Jürgen Habermas o Martha Nussbaum —per seleccionar quatre autors emblemàtics d'aquesta posició—:

- **Kant** (s. XVIII), va considerar que no hi ha cap raó utilitària (millors decisions o major eficàcia) que ens permeti suposar que el bé comú de la ciutadania pot ser decidit sense tenir present la seva opinió referent a això. Això equivaldria, segons ell, a sumir a la ciutadania en un estat de *minoria d'edat*, que necessita de la tutela d'un altre com si tingués les facultats minvades.
- L'autor britànic **John Stuart Mill** (s. XIX) matisarà que, a diferència del que va proposar el seu antecessor britànic Thomas Hobbes, no qualsevol mitjà és efectiu i adequat per al govern de la societat. Així, Mill rebutjarà la idea que en vistes a la felicitat de tots es pugui consentir una dictadura, encara que sigui benèvola. Segons Mill, aquesta forma de govern no només és indesitjable, sinó que també és inútil. En contra del que va dir Hobbes, una dictadura, per benèvola que fos, no podria aconseguir la felicitat de tots perquè la felicitat implica de forma necessària el desenvolupament de les capacitats d'autogovern i de la participació de la ciutadania en la vida pública. Encara que es poguessin aconseguir molts objectius relacionats amb la felicitat (pau, prosperitat, ordre social, etc.), Mill pensa que no hi ha cap argument legítim per anul·lar la dignitat [*self-respect*] i la categoria humana dels individus governats o no tenir present la capacitat d'intervenció de la ciutadania en els assumptes públics.
- **Jürgen Habermas** (ss. XX i XXI), considera que un sistema de presa de decisions en el qual no puguin participar en igualtat de condicions tots els interessats i on no siguin considerats interlocutors vàlids ni puguin manifestar la seva posició, és un sistema injust i inacceptable que vulnera la capacitat dialògica constitutiva de l'ésser humà.
- Més recentment, i recollint aquestes visions, la filòsofa **Martha Nussbaum** (ss. XX i XXI) ha insistit en que els sistemes no democràtics suposen una concepció de l'ésser humà on se'l priva de la dignitat bàsica a participar efectivament en els afers que l'afecten

i suposen una limitació intolerable de les capacitats humanes essencials i irrenunciables.

Al marge, però, d'aquestes raons antropològiques que insisteixen en la dignitat política de tot ésser humà, els estudiosos de la ciència política ens aporten dades que reforcen les raons per les quals els sistemes democràtics s'estan estenent de forma progressiva.

Com es pot observar en una anàlisi comparativa, els països democràtics que garanteixen els drets civils gaudeixen d'un major índex de desenvolupament econòmic i humà, també d'una major esperança de vida, una major igualtat i un major índex d'alfabetització dels seus habitants.

Aquestes dades poden ser, en aquest sentit, rellevants:

- o De les 60 fams del segle XX (86 milions de persones mortes) cap va ocórrer en països amb democràcia i drets civils.
- o D'entre setanta guerres produïdes entre 1816 i 1991, cap d'elles es va produir entre dos països democràtics.
- o Dels aproximadament 200 milions de persones civils mortes pels seus propis Estats en el s XX, entre el 98 i 99% d'aquestes morts es va produir en països no democràtics.

Un text per reflexionar

"Viure és convida. I convida és un art, almenys per als humans. Si ens guiéssim només per l'instint, com els animals, si estiguéssim, com ells, programats a través dels nostres gens, la convivència entre nosaltres seria infinitament més fàcil, seria més o menys automàtica. L'ésser humà, com la resta dels organismes vius, també està programat, condicionat per la seva herència biològica, a comportar-se d'una manera específica: però ho està no només per a respondre segons pautes preestablertes sinó també per enfrontar-se amb situacions inesperades. Davant d'elles els humans prenem iniciatives i responem creant el nostre propi món. En d'altres paraules, estem també programats per a no estar-ne, és a dir, per a ser lliures.

L'ésser humà té instints, necessitats i passions que li vénen donats des del seu naixement, com a qualsevol altre organisme, però també té interessos i inclinacions que no provenen del món animal. Pertanyem a una única espècie, però som enormement diferents els uns dels altres en habilitat, intel·ligència, consciència moral, memòria i predisposicions sentimentals. La resultant final, la personalitat de cada qual, ens fa a cadascú únics i irrepetibles.

Està clar que la coexistència entre éssers tan peculiars i heterogenis no pot ser gens fàcil. La humanitat, però, ha trobat diferents solucions a la condició radicalment conflictiva dels humans. Algunes apel·len a l'ús de la força arbitrària i són, per tant, tiràniques. No obstant això, hi ha d'altres solucions. Entre elles destaquen aquelles que permeten la convivència al temps que exigeixen sacrificis mínims a la nostra llibertat, com ara les democràcies cíviques."

Adaptat de Victòria CAMPS i Salvador GINER, *Manual de civisme*

4.3. Ampliant l'abast de la democràcia i de la ciutadania: de la concepció liberal a la concepció republicana

A l'apartat dedicat al diferents tipus d'Estats que s'han donat al llarg de la història hem parlat de diferents realitzacions democràtiques. Són diferents formes que han adoptat els Estats democràtics i diferents concepcions de la ciutadania. Ara bé, més

enllà de la seva concreció històrica, ara volem parar esment sobre dues concepcions diferents de la democràcia i de la ciutadania que s'han plantejat en l'àmbit de la filosofia política. D'una banda, parlarem de la concepció liberal, que s'està donant majoritàriament en l'actualitat i que es caracteritza per ser una democràcia més aviat funcional i una ciutadania més aviat "de mínims", podríem dir, i, d'una altra banda, una concepció republicana de la democràcia, que entén la ciutadania d'una forma molt més ambiciosa i compromesa amb el bé comú en l'espai públic del sistema democràtic.

La següent taula comparativa ens servirà per a aprofundir en aquests conceptes:

Democràcia i ciutadania liberal	Democràcia i ciutadania republicana
La representativitat és la forma principal de la presa de decisions en els afers públics: els polítics professionals escollits seran els que prenguin les decisions, consentides per la ciutadania.	Cerca un sistema de participació activa de la ciutadania més enllà de la mera representativitat, la qual cosa requereix garantia d'accés a la informació no distorsionada i igualtat d'oportunitats.
No exigeix implicació directa de la ciutadania en els afers públics per part de les institucions.	La implicació activa i la participació activa de la ciutadania és la forma principal de deliberació i presa de decisions en els afers públics.
Respon a una concepció que intenta preservar els drets i interessos individuals per sobre del bé comú.	Respon a una concepció que intenta prioritzar el bé comú sobre els interessos individuals, tot i respectar una base sòlida d'aquests drets.
El seu supòsit és l'homo economicus : un individu que ha de procurar el seu bé individual, sense necessitat d'implicar-se en la recerca del bé comú.	El seu supòsit és el demos : un col·lectiu que mira pel bé comú, més enllà de certs interessos individuals que no tinguin present la dimensió social.
Exigeix una neutralitat axiològica o de valors per part de les institucions públiques: no es compromet amb una idea concreta del que ha de ser la ciutadania més enllà de les obligacions bàsiques.	Cerca un sistema de justícia social i requereix un model cívic de virtuts públiques més enllà de la suposada neutralitat de valors liberals.
Exigeix un mínim d'interferència de l'Estat en la vida de la ciutadania: la màxima institucional del <i>laissez faire</i> , amb les mínimes restriccions possibles inspira les relacions de les institucions amb la ciutadania.	Entén que determinats objectius de justícia social poden exigir certa interferència de l'Estat en la vida de la ciutadania.
Maximitza la llibertat negativa o llibertat de... (consciència, expressió i reunió), capacitat de la ciutadania d'actuar lliurement sense coacció per part de l'Estat (més enllà de les restriccions bàsiques de la vida en societat i el del respecte a la llibertat dels altres).	Reclama la superació de la mera llibertat negativa o llibertat de , amb una llibertat positiva o llibertat per a... participar activament en la vida pública sota l'imperi de la llei i més enllà de la dominació arbitrària.

Cap a una democràcia i una ciutadania republicana

“Estem instal·lats en el liberalisme, en el triomf de les llibertats individuals per sobre de qualsevol altre valor. No s'ha de lamentar. Que la llibertat com a ideal prioritari hagi triomfat és un progrés. El que cal fer és actuar en conseqüència i aprofitar al màxim les quotes de llibertat que s'han anat guanyant. Ha de ser així perquè a més de liberals pretenem ser demòcrates, i la democràcia precisa d'una acció conjunta, de cooperació, participació i solidaritat. El *laissez faire* que defineix el liberalisme clàssic és contraproduent si s'aplica indiscriminadament a tots els àmbits del comportament. Respectar la llibertat dels altres implica algunes obligacions que, si s'eludeixen olímpicament, acaben contravenint tant els principis del liberalisme com els de la democràcia. Són les obligacions que obliguen a no confondre la indiferència amb la tolerància, a comprometre's amb el destí dels altres, en especial, dels menys afortunats. [...] La democràcia precisa ciutadans, és a dir, persones que vulguin col·laborar en la construcció i millora de la vida col·lectiva. Sense ciutadans actius i responsables no hi ha democràcia autèntica.”

“La democràcia, contra una opinió molt estesa, és només en part un sistema per a la representació política de les preferències de la ciutadania a través de persones escollides per ells per a ser governants. És també un àmbit de participació, a través de la qual s'expressa la nostra pertinença a una comunitat moral d'éssers humans lliures. La pertinença s'exerceix mitjançant la preocupació activa mínima per aquells problemes dels altres que no sempre ens concerneixen directament.”

Victòria CAMPS i Salvador GINER, *Manual de civisme*

4.4. Els problemes latents i emergents de les democràcies actuals

Les democràcies socials i de dret a les que aspira el món occidental són, com hem vist, un sistema polític que garanteix la participació ciutadana —encara que sigui de forma representativa—, la salvaguarda dels drets i les llibertats, així com un principi bàsic formal d'igualtat d'oportunitats i l'imperi de la llei. És un model polític que s'està estenent de forma progressiva arreu del planeta i que, en certa mesura, està correlacionat amb un augment de prosperitat material i absència de conflictes bèl·lics.

Malgrat això, el cert és que al món actual està augmentant una **crisi de confiança ciutadana** en les institucions democràtiques fàctiques i, més específicament, en la classe política. La realitat de les nostres democràcies ha frustrat, en gran mesura, les expectatives posades en elles per una bona part de la ciutadania i es troben sovint sota sospita.

4.4.1. Alguns dels principals problemes detectats en les democràcies actuals:

- **Desconfiança en la classe política:**

- o Incompliment de promeses electorals, interpretades sovint per la ciutadania com a reclams populistes.
- o Baralles pel poder on queda palès que l'interès particular partidista està per sobre dels interessos generals de la ciutadania.
- o Falta d'aposta pels consensos integradors (sovint el desacord polític que bloqueja decisions importants és un gest de mercadotècnia política).
- o Llunyania entre polítics professionalitzats i la població civil: sensació de no ser escoltada ni tinguda en compte la seva opinió (com si no importés la seva opinió: la ciutadania és ignorant i no sap)
- o Corrupció política en totes les seves formes.
- o Clientelisme i *mercaderia* política.

"Cada activitat humana adquireix tot el sentit en perseguir uns béns interns, que són els que fan que aquesta activitat es distingeixi de la resta. Per exemple, el bé intern de la docència és transmetre una educació a les generacions futures i ajudar-les a ser més autònomes; el bé intern de la sanitat consisteix en buscar la salut del pacient, i així es poden repassar totes les activitats socials i es veurà que cadascuna té un sentit diferent, que li proporciona legitimitat. [...] Però, quan fem qualsevol activitat, encara que no els perseguim directament, aconseguim uns bens externs, que són comuns a totes les activitats socials: els diners, el prestigi i el poder [...].

El fenomen de la corrupció de les activitats socials consisteix a canviar els béns interns pels externs; una activitat social es corromp quan les persones que se n'ocupen la realitzen pels diners, el prestigi i el poder exclusivament, i no ja pel bé intern que se'n deriva."

Adela CORTINA, *La regeneración moral de la sociedad y de la vida política*

- **Desconfiança en el sistema de partits:**

- o Sensació de vacuïtat dels programes electorals (en relació a la pràctica legislativa posterior).
- o Percepció dels partits com a maquinàries electorals.
- o Absència del debat veraç d'idees.
- o Desconfiança al voltant del finançament real dels partits.

- Incrementos de les **vulneracions de la legalitat** o de l'imperi de la llei (amb la sospita de certa tolerància i encobriment per part de la classe política, la qual cosa genera la sensació d'impunitat):

- o Incapacitat de posar fre a la corrupció política en totes les seves dimensions.
- o Incapacitat de posar fre a frauds, blanqueig de diners, evasions de capitals, etc.
- o Incapacitat de controlar la criminalitat organitzada (màfies, tracta de dones, etc.)

- Sensació per part de la població que les **decisiones polítiques estan subordinades als poders econòmics** del mercat i, per tant, que la participació ciutadana i el seu pes en l'orientació dels polítics escollits és més aviat irrellevant.

"És possible preguntar-se quins són realment els tres poders. Ja s'aprecia que no són precisament els de la classificació tradicional: legislatiu, executiu i judicial. El primer de tots és el poder econòmic. I el segon certament el poder mediàtic. De forma que el poder polític queda relegat a una tercera posició.

Ignacio RAMONET, *La tirania de la comunicació*

- **Utilització partidista dels mitjans de comunicació.**

"La democràcia consisteix a posar sota control el poder polític. Aquesta és la seva característica essencial. No hauríem de tenir cap poder polític incontrolat en una democràcia. Ara bé, la televisió s'ha convertit en un poder polític colossal, potencialment, es podria dir, el més important de tots, com si fos Déu mateix el que parlés. I així serà si seguim permetent l'abús. S'ha tornat un poder massa gran per a la democràcia. Cap democràcia pot sobreviure si no es posa fi a l'abús d'aquest poder."

Karl POPPER et al. *La televisió és una mala mestra*

4.4.2. Reptes de millora de les nostres democràcies

De vegades algunes de les lacres dels nostres sistemes democràtics, com les que hem comentat, s'han produït amb tanta freqüència que sovint han portat, per habituació, a l'associació entre democràcia i aquestes distorsions, a mode de fatalitat inevitable. Val a dir, però, que des de la filosofia política s'entén que són realitats transformables i que hi ha accions que poden afavorir la realització de democràcies més autèntiques que les que estem vivint. De fet, és un dels nostres reptes actuals. Algunes dels objectius a aconseguir podrien ser els següents:

- **Reforçament de l'imperi de llei o de la legalitat:** Gran part de les distorsions que hem assenyalat poden ser reduïdes de forma notable amb un reforçament de la llei. Mecanismes com, per exemple, la creació d'una fiscalia anticorrupció, malgrat porten molts casos de corrupció a la llum de l'opinió pública que poden incentivar l'associació entre classe política i corrupció, mostren, a llarg termini, la seva eficàcia, com ha succeït en alguns països anglosaxons amb una llarga trajectòria en la seva aplicació. Així, algunes de les

mesures de *governança ètica* que podrien ajudar a reforçar l'imperi de la legalitat propi de les democràcies desenvolupades serien les següents:

- o Establiment de mecanismes de control d'alts càrrecs públics amb la màxima responsabilitat¹².
 - o Establiment de mecanismes de rendició de comptes de les institucions mitjançant autoritats reguladores¹³.
 - o Establiment de mecanismes de transparència institucional i mediàtica (especialment pel que fa als mitjans d'informació públics).
 - o Creació de codis de bon govern o de *governança ètica*.
 - o Increment del pes normatiu de la figura del Defensor del poble o Síndic de greuges per tal de garantir que els drets de la ciutadania no són vulnerats per l'Administració i les institucions públiques¹⁴.
- **Augment de la participació democràtica** (més enllà del vot cada 4 anys en els comicis electorals):
 - o Augment del nombre de referèndums i consultes populars vinculants per la presa de decisions.
 - o Ampliació de la participació ciutadana als processos de deliberació.
 - o Desenvolupament de la participació ciutadana per mitjà de les TIC o noves tecnologies de la informació i la comunicació (internet, SMS, xarxes socials, blocs, etc.), a través, per exemple, de consultes electròniques directes que facilitarien la seva organització i, per tant, el grau de participació política de la ciutadania.

5 CONFLICTES LATENTS EMERGENTS DE LES SOCIETATS ACTUALS

A més de les problemàtiques polítiques que plantegen els nostres sistemes democràtics de govern, val a dir que, en l'últim segle, hi ha una sèrie de conflictes que fins ara no s'havien donat amb la força que es donen avui dia i que s'han convertit en tema actual de la filosofia política. D'entre tots ells, ens centrarem en tres de molt importants: la crisi mediambiental, la desigualtat econòmica mundial i la globalització. Val a dir que no es tracta de problemes independents, sinó que tots tres estan ben interrelacionats, com queda clar en el cas de les multinacionals que deslocalitzen la seva producció per tal de saltar-se les reglamentacions mediambientals i pagar salaris baixos en els països on instal·len els seus centres de producció.

¹² En alguns països anglosaxons de llarga tradició democràtica existeix la figura del *Impeachment*, un judici polític del Parlament –no judicial– al qual es pot portar a alts càrrecs de l'administració sospitosos d'actuacions que en el desenvolupament de les seves funcions vulnerin la legislació i que els pot inhabilitar per les seves funcions.

¹³ En alguns països anglosaxons de llarga tradició democràtica existeixen sistemes d'*accountability*, és a dir, mecanismes transversals de rendició de comptes que poden descobrir irregularitats sancionables en el funcionament de les institucions i de les administracions públiques.

¹⁴ Encara que entre nosaltres ja funciona, aquesta figura, amb el nom d'*ombudsman*, té un fort arrelament en països anglosaxons de llarga tradició democràtica, on acostuma a tenir més influència judicial que entre nosaltres.

5.1. La crisi mediambiental

A diferència de certes cosmovisions orientals i ameríndies que han tingut present la necessitat de viure harmònicament amb la natura i no malbaratar cap recurs, la cosmovisió occidental que ha estat al darrera del nostre progrés econòmic i tecnològic (una cosmovisió que ha donat preponderància al benestar material propi i ha entès la natura com a una realitat aliena de lliure disposició), ha facilitat que durant moltes dècades no hàgim pres consciència de les terribles repercussions que el nostre tipus de creixement ha tingut en el medi natural.

Aquesta situació creada per les societats humanes, a causa essencialment de la sobreexplotació dels recursos naturals i la contaminació que ha produït, són, des d'una perspectiva ecològica, difícilment assumibles pel planeta Terra en el futur i comencen a mostrar els seus efectes negatius (alteració del clima, esgotament dels recursos, per exemple) en el present.

Cada vegada es fa més evident, també, que aquesta crisi mediambiental que patim ve determinada pel model de creixement econòmic dels països rics, encara que en gran mesura afecta més als països pobres que no s'han beneficiat d'aquest creixement. Els ecòlegs ens diuen que si tota la humanitat tingués el nivell de consum dels EEUU, caldrien 4 planetes com la Terra per mantenir les necessitats de la població mundial —i el en cas d'Europa entre 2 i 3—, la qual cosa ens fa veure també la relació que hi ha entre les problemàtiques mediambientals i la desigualtat en el món.

"En el món hi ha recursos per satisfer totes les necessitats, però no n'hi ha per satisfer totes les ambicions".

Mahatma GANDHI

John McNeill (ss. XX i XXI) va analitzar a la seva obra *Quelcom de nou sota el sol: història mediambiental del món en el segle XX* l'impacte de l'activitat humana **entre el 1.900 i el 1.999** sobre el medi ambient i ens va aportar aquestes dades que parlen per si mateixes:

- o La població mundial es va multiplicar per 4 (i va passar de 1.600 a 6.000 milions d'éssers humans).
- o La població urbana mundial es va multiplicar per 13. El nombre de megalòpolis (ciutats de més de 8 milions d'habitants) va passar de només 2 a 25.
- o Simultàniament, el nombre d'elefants va disminuir, i va passar de 6 milions a 600.000; i la població de balenes blaves es va reduir més del 99%.

- o L'activitat econòmica es va multiplicar per 17 i la producció industrial per 40.
- o L'ús de l'energia es va multiplicar per 13.
- o La contaminació atmosfèrica es va multiplicar per 5; les emissions de diòxid de carboni per 17; les d'òxid de sofre per 13; les emissions de plom a l'atmosfera per 87.
- o L'ús humà de l'aigua es va multiplicar per 9 i els regadius per 5; les captures marines per 35 i la població porcina per 5.

Com a resultat d'aquesta activitat frenètica de creixement que hem experimentat, els efectes negatius sobre la naturalesa no s'han fet esperar. Sense voler ser exhaustius, hem de reconèixer que ens enfrontem a certes amenaces de complexa i problemàtica solució:

- o Residus nuclears ingovernables.
- o Esgotament de les fonts d'energia fòssils.
- o Perill de destrucció de la vida al planeta Terra per l'armament atòmic.
- o Contaminació dels mars, dels rius, de les aigües freàtiques, de l'aire i fins i tot de l'espai i reducció de la capa d'ozó.
- o Alteració del clima per l'efecte hivernacle.
- o Desertització i desaparició de boscos primaris.
- o Desaparició incremental d'espècies.

Davant d'aquestes implacables dades sembla clara la necessitat d'actuar d'una manera coordinada mundialment amb contundència suficient per tal que els danys

no siguin definitivament irreversibles. L'experiència, però, de les cimeres internacionals celebrades per posar remei a aquesta situació fa palès que aquestes no han estat fins ara prou eficients per arribar a compromisos bàsics acceptats per tots els països. La sensació de part de les economies emergents és que una vegada els països rics han arribat a elevades taxes de creixement causant aquests problemes, volen restringir als “novinguts” les seves possibilitats d'expansió. Davant aquest conflicte d'interessos, els acords han estat frustrats de forma reiterada.

La ciutadania acostuma a sentir-se impotent davant aquesta situació perquè entén que no està a les seves mans la seva solució, però des de la filosofia política són molts els que pensen que, malgrat les accions particulars manquen de la efectivitat suficient per resoldre per si mateixes aquestes qüestions, també és cert que la suma d'accions concretes per part de la ciutadania té un potencial que cal remarcar. És per això que s'han popularitzat eslògans com “Pensa global i actua local”.

5.1.1. Què podem fer que estigui a les nostres mans?

Algunes de les accions que com a individus estan a les nostres mans i ens permeten contribuir a la solució de les problemàtiques mediambientals són, per exemple, aquestes

- Pressionar cívicament per l'establiment d'acords mediambientals mundials vinculants¹⁵.
- Prioritzar les formacions polítiques compromeses amb la sostenibilitat mediambiental¹⁶.
- Consumir de forma responsable i conscient en quantitat i en qualitat, limitat al que és realment útil i necessari, al que es produeix en condicions justes (sense explotació ni treball infantil) o al que garanteix la sostenibilitat mediambiental de la seva producció i reciclatge, com, entre d'altres:
 - o Evitar els productes obsolescents.
 - o Fomentar el consum de productes ecològics i biològics.
 - o Comprar sempre que sigui possible producció local.
 - o Evitar la compra de productes generats per multinacionals que no respecten drets bàsics de la població.
 - o Rebutjar la publicitat excessiva i dilapidadora de mitjans.
 - o Maximitzar la reducció dels objectes de consum que ho permetin, així com la seva reutilització i el seu reciclatge.

¹⁵ En aquest sentit, s'està parlant avui dia de la necessitat d'arribar a convencions vinculants mundialment sobre el que s'anomena **drets humans de tercera generació**, entre els quals es trobaria el dret a un medi ambient sa, i als **drets humans de quarta generació**, que recullen el dret al patrimoni genètic sense manipular, així com el dret de futures generacions a tenir assegurades raonablement la perpetuació dels recursos, riqueses i mitjans, la qual cosa implica, evidentment, certs deures a les generacions actuals per tal que es puguin fer efectius en el futur aquests drets. Avui dia aquests drets de tercera i quarta generació no estan recollits en cap Declaració Universal ratificada, com tampoc no ho estaven els drets de primera i segona generació fa 70 anys. L'ambició de molts filòsofs de la política és que ho arribin a estar, per la qual cosa la pressió de la ciutadania és un mitjà imprescindible.

¹⁶ Les ciències socials han encunyat l'expressió **desenvolupament sostenible**, per fer referència a un canvi de concepció sobre el creixement econòmic, de forma que es limiti la producció i el consum a nivells que permetin mantenir la biodiversitat i el recursos disponibles per les generacions futures.

- Canviar el model de consum energètic:
 - o Reducció del consum energètic a la llar i al lloc de treball al mínim suficient per a un confort bàsic.
 - o Utilitzar sempre que sigui possible transport col·lectiu, i, si es pot, elèctric.
 - o Disminució del nombre de viatges insubstancials i innecessaris (especialment en avió i cotxe).
- Reclamar l'aplicació al procés de producció industrial dels costos ecològics i socials.
 - o Generalització de taxes industrials que incloguin les despeses de reciclatge.
 - o Aplicació del principi "qui contamina paga" per tal d'obligar a certes empreses a utilitzar tecnologies més netes.

"Una filosofia de la sostenibilitat posarà l'accent en un tipus de *desenvolupament integral*, un concepte, doncs, molt més ambiciós que el de creixement econòmic. El desenvolupament integral es podria concretar en les demandes següents: la reorientació de la tecnologia en relació amb el consum responsable de recursos; la reestructuració dels sistema econòmic imperant, incorporant idees com ara el respecte al medi ambient i el repartiment equitatiu dels beneficis entre tots els habitants del planeta, i la gestió ambiental per fer del territori un valor natural (no mercantil) per conservar i no sotmès a especulació".

Francisco FERNÁNDEZ BUEY, *Filosofía de la sostenibilidad*

"Constatem la tremenda vulnerabilitat de la naturalesa sotmesa a la intervenció tècnica de l'ésser humà, una vulnerabilitat que no es sospitava abans que es fes recognoscible en els danys causats. Aquest descobriment, l'impacte del qual va donar lloc al concepte i a la incipient ciència de la investigació mediambiental (ecologia), modifica el concepte total de nosaltres mateixos com factors causals en l'ampli sistema de les coses.

Un imperatiu que s'adeqüés al nou tipus d'accions humanes i estigués dirigit al nou tipus de subjectes de l'acció diria alguna cosa així com: «Obra de tal manera que els efectes de la teva acció siguin compatibles amb la permanència d'una vida humana autèntica en la Terra»; o, expressat negativament: «Obra de tal manera que els efectes de la teva acció no siguin destructius per a la futura possibilitat d'aquesta vida»; o, simplement: «No posis en perill les condicions de la continuïtat indefinida de la humanitat en la Terra»; o, formulat, una vegada més positivament: «Inclou en la teva elecció present, com objecte també del teu voler, la futura integritat de l'ésser humà».

Hans JONAS, *El principi de responsabilitat*

«Una ètica del consum que intenti respondre a la pregunta "Què s'hauria de consumir?", "Per a què s'hauria de consumir?" i "Qui hauria de decidir què es consumeix?" en societats que es preuen d'afirmar que tota persona és igual en valor, hauria de tenir en compte les dues grans dimensions de la moral, és a dir, que el consum ha de ser just i propiciar a les persones una vida bona.

Serà just, com indica Ulrike Knobloch, si les persones estan disposades a acceptar una norma mínima, segons la qual, només es consumiran els productes que tots els éssers humans puguin consumir i que no danyin ni a la resta de la societat ni al medi ambient. El primer criteri per destriar si una forma de consum és justa consisteix, doncs, a considerar si es pot universalitzar.

Ara bé, els consumidors no tenen la informació necessària sobre les conseqüències dels productes per al conjunt de la societat i per a l'entorn, raó per la qual cal complementar aquesta dimensió individual de l'ètica del consum amb una d'institucional. El consumidor necessita que li assessorin sobre la naturalesa dels productes, sobre la relació qualitat-preu i sobre les conseqüències per a ell, però també sobre les conseqüències que té el consum de determinats productes en el conjunt de la societat i en el medi ambient.

Per això, de la mateixa forma que existeixen organitzacions preocupades pel "comerç just", urgeix crear i fomentar organitzacions preocupades pel "consum just", preocupades per advertir què productes originen un dany social i estan, per tant, vedats a una societat que es pretengui justa. Aquestes organitzacions haurien de ser tant polítiques com civils, i en aquest sentit les organitzacions de consumidors podrien ampliar el seu paper reivindicatiu a l'aconsellador, potenciant una opinió pública crítica, que mantingui un ampli debat sobre quin tipus de productes podrien consumir-se sense atemptar contra la sostenibilitat social i mediambiental».

Adela CORTINA, *Por una ética del consumo*

5.2. La desigualtat econòmica mundial

Si bé la crisi mediambiental que estem patint és un problema important que ens obliga com a habitants del planeta a prendre mesures, no és, malauradament, l'únic que ens obliga a reflexionar en aquests termes des de la filosofia política. La desigualtat econòmica i social entre països, i entre persones del mateix país, és un altre dels problemes més punyents actualment.

Al 1.996 les institucions internacionals donaven dades esfereïdores sobre la situació d'extrema desigualtat en el món:

- o 1.000 milions de persones -una quarta part de la humanitat llavors- vivien en estat de pobresa *absoluta* (no poder adquirir aliment necessari per portar una vida activa –menys d'un dolar diari-). D'ells un 70 % eren dones.
- o 35.000 nens morien cada dia per causes relacionades directament amb la pobresa.
- o 130 milions d'infants no rebien educació bàsica. D'ells, el 70% eren nenes.
- o 1.300 milions de persones no tenien accés a l'aigua potable (el 80% de les malalties del món són degudes beure aigua no potable).
- o La distribució de la riquesa al món era terriblement injusta: un 15% de la població posseïa el 79% de la riquesa mundial.
- o Els països industrialitzats (20% de la població mundial) consumeixen 10 vegades més energia comercial que els països en desenvolupament, i produeixen un 70% de les emissions mundials de monòxid de carboni i el 68% dels residus industrials.

Davant d'aquesta situació, 4 anys més tard, **al 2000**, fou aprovada per 189 països i signada per 147 caps d'Estat i de govern en la Cimera del Mil·lenni de les Nacions Unides, la Declaració dels **Objectius de Desenvolupament del Mil·lenni (ODM)**. Aquesta Declaració proposava vuit ambiciosos objectius per al **2015**.

Els vuit objectius són:

- o Eradicar la pobresa extrema i la fam.
- o Aconseguir l'educació primària i universal.
- o Promoure la igualtat de gènere i l'autonomia de la dona.
- o Reduir la mortalitat infantil.
- o Millorar la salut materna.
- o Combatre la sida, el paludisme i altres malalties.
- o Garantir un desenvolupament sostenible.
- o Fomentar una associació mundial per al desenvolupament.

A les portes del 2011 la situació, malauradament, no ha canviat gaire sobre les dades del 1.996. Molts dels països desenvolupats signants dels ODM no han aportat les quantitats compromeses i l'organització institucional que la regulava no ha estat prou eficient. I les dades que ens tornen a aportar les institucions internacionals al 2010 tornen a ser igualment esfereïdores:

- o 4.000 milions de persones —un 60% de la població del planeta— viuen en la pobresa (amb especial duresa els sectors menys afavorits i vulnerables, com les dones, les comunitats indígenes, les minories ètniques i els barris marginals).
- o 2.500 milions d'elles viuen amb menys de 735 \$ per càpita l'any.
- o 1.200 milions d'elles viuen amb menys de 365 \$ per càpita l'any.
- o El 10% més ric de la població mundial viu amb 140 vegades més recursos econòmics que el 10% més pobre. I aquesta tendència s'està incrementant.
- o 497 persones (d'entre 6.500 milions) posseeixen el 50% de la riquesa del planeta.
- o El 20% de la població espanyola viu en el llindar de la pobresa.
- o A Catalunya hi ha 1 milió de pobres.
- o 500 empreses manegen el 70% de l'economia.
- o Hi ha una despesa de 2.200 milions de dòlars diaris en armament, molt superior a la que es necessitaria per eradicar la pobresa.
- o El 90% dels diners que es mouen és especulatiu, en front d'un 10% de diners procedents de l'economia productiva.

“Quina és la situació en què avui es troben els més febles i vulnerables? Al voltant de 2.800 milions de persones, és a dir, el 46% de la humanitat, viuen per sota de la línia de pobresa que el Banc Mundial fixa en menys de 2 dòlars diaris. La renda mitjana de les persones que viuen per sota d'aquesta línia és d'un 44% inferior. Prop de 1.200 milions viuen amb menys de la meitat, la qual cosa significa que viuen per sota d'1 dòlar per dia, la línia de pobresa més coneguda del Banc Mundial. Una pobresa tan inconcebible torna aquestes persones especialment vulnerables davant els canvis insignificants de les condicions naturals i socials, i també les exposa a moltes formes d'explotació i abús. Cada any, uns 18 milions de nadons moren prematurament per causes relacionades amb la pobresa. Això constitueix un terç de totes les morts humanes —50.000 diàries, que inclouen les de 34.000 infants menors de cinc anys—.

Aquesta pobresa massiva i extrema coexisteix amb una prosperitat extraordinària i creixent en altres parts. La renda mitjana dels ciutadans dels països rics té quasi 50 vegades més poder adquisitiu [...]. Els 2.800 milions de persones més pobres tenen juntes prop del 1,2% de la renda global agregada, mentre que els 908 milions de persones de les «economies de renda alta» acaparen el 79,7%. Amb només transferir un 1% de la renda global agregada —312.000 milions de dòlars anuals— del primer grup al segon, s'eradicaria la pobresa mundial extrema”.

Thomas POGGE, *World poverty and Human Rights*, 2.008

5.2.1. Què podem fer que estigui a les nostres mans?

Des de la filosofia política s'insisteix en que davant d'aquestes situacions sempre és possible reaccionar com a ciutadania. L'actitud del “No es pot fer res”, és evident que fomenta la perpetuació d'aquestes situacions. I si mirem al passat, veurem que algunes de les fites més importants de la història de la humanitat, com ara la abolició de privilegis, consecució de sistemes democràtics, el reconeixement del dret al vot de les dones, l'extensió de drets econòmics i socials, han estat aconseguïdes amb una aportació importantíssima d'accions cíviques de la ciutadania.

La capacitat que tenim de col·laborar en organitzacions cíviques que treballin per l'assoliment real dels ODM, l'exercici ciutadà d'escollir electoralment les formacions polítiques que es comprometen amb fets amb aquests Objectius, són, entre d'altres, actituds que estan sempre a les nostres mans.

5.3. La globalització

Molt interrelacionat amb els problemes anteriors (la crisi mediambiental i les desigualtats econòmiques mundials) està el tercer aspecte sobre el que pararem esment. És el fenomen que s'anomena *globalització* i les seves repercussions sobre les vides dels habitants del planeta.

Per **globalització** s'entén el procés d'interconnexió econòmica, financera,

productiva, comercial, social, política i cultural entre persones i organitzacions d'àmbit mundial.

Així, doncs, la globalització comporta diferents situacions. En aquets sentit, les principals **característiques de la globalització** són les següents:

- Mobilitat mundial del capital financer.
- Mobilitat de les mercaderies i dels serveis a través de les fronteres.
- Deslocalització d'empreses.
- Mobilitat dels treballadors, de la mà d'obra.
- Mobilitat de la informació.

Ara bé, aquest flux planetari, de la mateixa manera que ha aportat beneficis com l'augment d'informació i cert creixement econòmic, en estar merament regulat per les lleis del mercat, ha tingut unes repercussions que, en un primer moment de forma latent, però actualment de forma prou observable, han contribuït a intensificar conflictes com els que acabem d'estudiar: mediambientals i de desigualtat social.

Al marge de certes repercussions òbvies, com la desestructuració de les institucions clàssiques estatals i el desdibuixament del paper de l'Estat-nació (la sobirania estatal és ja insuficient per fer front a la internacionalització política, econòmica o mediambiental) hi ha d'altres que no són tan neutres, sinó que han afectat de manera negativa la vida de moltes persones. Així, algunes de les **principals repercussions negatives de la globalització** actual són les següents:

- L'increment de riquesa que ha pogut generar el fenomen de la globalització ha acabat ampliant, de fet, l'escletxa entre els rics i poderosos i els pobres, de forma que, lluny d'afavorir la justícia social mundial, ha acabat beneficiant especialment als països amb més recursos i ha perjudicat notablement als que en tenen pocs, com és el cas flagrant de molts països del continent africà. L'augment de desigualtat ha estat no només entre països, sinó també entre persones del mateix país.
- Mentre que els fluxos financers i de capital són lliures entre nord i sud, la mobilitat de treballadors es restringeix per part del nord, posant traves al flux humà resultant de les desigualtats.
- Determinats països pobres i sense legislacions estrictes mediambientals han acabat convertint-se de fet en països *abocador*, on es dipositen residus altament contaminants de països rics.
- Multinationals que no estan controlades per cap Estat concret deslocalitzen la seva producció per produir en països on aconsegueixen una disminució de costos productius, generadora sovint d'explotació laboral, de treball infantil o de contaminació perillosa per a la població civil.
- Determinats béns escassos i requerits pels països desenvolupats i que es generen en països pobres (coltan, diamants) estan a la base d'alguns dels conflictes bèl·lics més sagnants de la nostra època per a la població civil.
- Ha permès burlar la legislació internacional sobre el tràfic d'armament, de forma que es dona una distribució incontrolada d'armes cap a països que

no respecten els drets humans i que, de vegades, afavoreixen l'aparició de "nens-soldat".

- Les noves tecnologies, que podrien tenir un important paper anivellador, han acabat afavorint també clarament els països globalitzadors en detriment dels globalitzats.
- En molts aspectes s'ha produït una aculturació dels països pobres que ha minvat la seva riquesa i variació cultural (arreu hi ha els mateixos productes materials, culturals, etc.).

«Una de les conseqüències més nefastes dels processos de globalització és l'augment de les desigualtats i de l'exclusió. Desconcerta pensar que la majoria de la població mundial està al marge —excloua— no només de gaudir dels béns i serveis de què disposa la humanitat, sinó encara més dels processos en què es prenen les decisions mundialment rellevants que afecten l'economia.»

Jesús CONILL, *Horizontes de economía ética*

5.3.1. Per un altre model de globalització

Com hem pogut veure, el procés de globalització que estem vivint als nostres dies té unes repercussions certament negatives sobre les vides de milions de persones que, es podria dir, la *pateixen*. Aquesta situació ha fet que en la filosofia política es diferenciï entre una **globalització excloent** com l'actual, on no hi ha un control institucional dels fluxos econòmics globals i que porta a les situacions que acabem de veure, i un altre tipus de globalització, una **globalització inclusiva**, que permeti intensificar els avantatges de la mundialització econòmica i cultural, però que estigui regulada per institucions internacionals amb poder normatiu efectiu per tal d'evitar aquests efectes perversos que coneixem, establint límits (referits principalment als drets humans, les llibertats bàsiques, o el drets laborals, així com al respecte al medi ambient) a aquestes transaccions, per tal d'afavorir una més gran igualtat mundial amb mecanismes de solidaritat internacional.

«Jo rebutjo la paraula *antiglobalització* que els mitjans de comunicació ens atribueixen. El combat es dona, en realitat, entre els que volem una globalització inclusiva, basada en la cooperació i la seguretat, i aquells que volen que totes les decisions les prengui el mercat.»

Susan GEORGE, *Dissent*, 2001

Per tal d'afavorir aquest procés de transformació d'una globalització excloent a una globalització inclusiva, s'han proposat múltiples mesures, la majoria de les quals passa per un canvi de perspectiva i de mirada: passar de posar com a element preponderant polític l'Estat propi a posar com a focus emergent la perspectiva planetària.

Algunes de les propostes més importants, en aquest sentit, són aquestes:

- Afavorir la construcció d'un Govern mundial, donant cada vegada més paper regulatiu i sancionador a l'ONU, on hi hagi un Parlament proporcionat entre països que eviti que pesin tant els interessos dels països més poderosos (intervencions i sancions selectives).
- Afavorir la implantació d'una ciutadania universal amb una globalització de drets socials i de solidaritat mundial.
- Creació de Xarxes socials supraestats per atendre problemes que els Estats ja no poden solucionar (ONGs)
- Creació d'uns valors ètics planetaris o un tarannà ètic global que permetin arribar a la ratificació de convencions que puguin ser incorporades a la DUDH (Declaració Universal dels Drets Humans).
- Creació d'organismes internacionals que controlin els fluxos financers i mercantils del mercat global, així com la implantació de certes taxes als fluxos d'economia especulativa (com ara, per exemple, la proposada pel premi Nobel d'Economia James Tobin i coneguda com a *taxa Tobin*)

"L'àmbit econòmic està passant ràpidament dels mercats locals a un únic mercat global. I aquest escapa amb facilitat al control dels Estats tradicionals. El mercat local era limitat i els seus principals actors estaven constituïts per les empreses del propi país. El mercat global, en canvi, respon a una altra lògica, on els principals actors són les multinacionals que poden escapar amb facilitat al control dels Estats. D'aquesta manera, aquestes multinacionals creen i eliminen instal·lacions en uns països determinats, motivades pel cost de la seva mà d'obra o per les facilitats que ofereix el país en política fiscal, laboral o mediambiental.

Aquests agents del mercat global, en escapar al control dels Estats, eludeixen qualsevol control democràtic. Es podria discutir si el control dels Estats tradicionals al mercat local era veritablement democràtic, però, sense dubte, en l'actualitat, el mercat global fa més difícil qualsevol possibilitat de control democràtic. La qual cosa hauria de fer pensar en la conveniència de crear institucions polítiques globals i democràtiques que responguin a una lògica semblant a la del mercat global. Únicament d'aquesta manera, des de l'elaboració de lleis globals, podran ser controlats els aspectes negatius de la globalització del mercat.

Una de les formes de seguiment i control de les activitats de les multinacionals han estat els moviments socials, que representen formes democràtiques de base i que acostumen a superar l'àmbit dels Estats o funcionen com una xarxa de moviments locals"

Joan CARRERA, *Món global, ètica global*

